

पूरक असून ते समाजाशी जोडलेले दिसतात. साहित्य आणि चित्रपट यांचा संबंध तितकाच जुना आहे जितका स्वतः चित्रपट जुना आहे.

साहित्यात जेव्हा लेखक एखाद्या घटनेने प्रभावित होऊन साहित्यनिर्मिती करतो तेथेच चित्रपट दिग्दर्शक त्या साहित्यकृतीला नवीन रूपात दाखविताना दिसतो. ज्यामुळे ती साहित्यकृती अधिक जिवंत स्वरूपात प्रकटते. बऱ्याचदा ती साहित्यकृती साहित्यिक रूपात अनेक लोकांपर्यंत पोहचू शकत नाही परंतु चित्रपट माध्यमाद्वारे पोहचताना दिसते.

साहित्यकृतींवर आधारित चित्रपटांचा विचार करता साहित्यातील कथा, कादंबरी, नाटक या वाङ्मय प्रकारांवर बरेच चित्रपट बेतलेले दिसतात. त्याची काही उदाहरणे पुढीलप्रमाणे देता येतील.

१. कादंबरीवर आधारीत चित्रपट

- व्यंकटेश माडगूळकरांच्या 'बनगरवाडी' कादंबरीवर आधारित त्याच नावाचा चित्रपट आहे.
- श्याम मनोहरांच्या 'शीतयुद्ध सदानंद' कादंबरीवर आधारित 'लिमिटेड माणुसकी' चित्रपट.
- नाथमाधव यांच्या 'डॉक्टर' कादंबरीवर आधारित 'शिकलेली बायको' चित्रपट.
- बाबा कदमांच्या 'पद्मजा' कादंबरीवर आधारित 'ज्योतिबाचा नवस' चित्रपट.
- ना. ह. आपटे यांच्या 'न पटणारी गोष्ट' कादंबरीवर आधारित 'कुंकू' हा मराठी चित्रपट व 'दुनिया न माने' हा हिंदी चित्रपट आहे.
- शांता मिसळ यांच्या 'बेघर' कादंबरीवर आधारित 'उंबरठा' हा चित्रपट.

२. नाटकावर आधारित चित्रपट

- विजय तेंडुलकरांच्या 'शांतता कोर्ट चालू आहे !' नाटकावर त्याच नावाचा चित्रपट.
- जयवंत दळवींच्या 'बॅरिस्टर' नाटकावर 'रावसाहेब' चित्रपट.
- देवलांच्या 'शारदा' नाटकावर 'शारदा' चित्रपट.
- प्र. के. अत्रे यांच्या 'लग्नाची बेडी' नाटकावर 'ब्रम्हघोटाळा' चित्रपट.
- 'गो. ब. देवल यांच्या 'संशय कल्लोळ' नाटकावर 'तसवीर' हिंदी चित्रपट.

३. कथेवर आधारित चित्रपट

- दिनकर पाटलांच्या 'वाघ्या-मुर्ली' कथेवर 'जय मल्हार' चित्रपट.
- वि. वि. बोकील यांच्या 'मंगळागौरीच्या रात्री' कथेवर 'पहिली मंगळागौर', चित्रपट.
- य. गो. जोशींच्या 'वहिनीच्या बांगड्या' आणि 'शेवग्याच्या शेंगा' या कथांवर त्याच नावाचे चित्रपट.
- चि. वि. जोशींच्या 'चिमणरावांचे चऱ्हाट' मधील 'लग्नसराई' आणि 'बोळवण' कथांवर 'लग्नं पहावं करून' चित्रपट.
- 'श्रीमंताचे बोलावणे' या चि. य. मराठ्यांच्या कथेवर 'अमरभूपाळी' हा चित्रपट.

साहित्यकृतीवर आधारित चित्रपटाची ही काही उदाहरणे यातील 'कथा' या साहित्यप्रकारावर आधारित चित्रपटाचा अभ्यास करावयाचा आहे. कथेचा आवाका लहान असल्याने त्यावर दोन-तीन तासांचा चित्रपट निर्माण करताना त्यात बदल अपरिहार्य ठरतो. कथेला चित्रपटाच्या साऱ्यात बसविताना मूळ कथेच्या आशयातही बदल होत असतो. कथेचे चित्रपटामध्ये रूपांतर होताना त्यात नवनवीन घटनाप्रसंग येतात, काही दृश्ये मूळ कथेपासून निराळ्या स्वरूपात समोर

येतात, प्रसंग मागेपूढे होतात, व्यक्तिचित्रणात बदल होतात किंवा व्यक्तिरेखांची वाढ केली जाते. या सर्व बदलामुळे कथेचा आकार, व्याप्ती मूळ स्वरूपाहून भिन्न होते. यावरून असे म्हणता येईल की, एखाद्या कथेवर चित्रपट बनविताना लेखकाच्या मूळ रचनेत बरेच बदल घडत असतात.

श्री. दा. पानवलकरांच्या 'सूर्य' कथा आणि 'अर्धसत्य' चित्रपट यांचा चिकित्सक अभ्यास करताना कथेचे चित्रपट रूपांतर होताना वरील बदल कशा स्वरूपात झालेले आहेत याचा आढावा प्रस्तुत लघुप्रबंधात घ्यावयाचा आहे.